

*До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 2023-44*

*Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77)*

РЕЦЕНЗІЯ

**доцента, кандидата юридичних наук, доцента
Котенка Артема Михайловича
на дисертацію Ковальчук Анастасії Сергіївни
на тему «Фінансово-правове регулювання платіжних систем в Україні»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертації. Глобалізаційні процеси та рівень взаємної інтеграції економік зумовив швидкий прогрес у питаннях руху коштів, швидкості та вартості їх переміщення, а також доступності. За рахунок розвитку цифрових технологій стало можливим стрімкий розвиток платіжних систем. Наслідком цього можна вбачати прийняття у 2021 році Закону України «Про платіжні послуги», що вніс суттєві зміни у існуючий стан правової регламентації платіжних систем в Україні. З огляду на це, дослідження поточного стану фінансово-правового регулювання платіжних систем, а також аналіз можливих варіантів удосконалення правової бази є вкрай нагальним та зумовлює актуальність дисертації А.С. Ковальчук.

Науково-теоретичним підґрунтям дослідження послужив науковий доробок таких учених, як: Адабашева Т.К., Алісова Є.О., Воронову Л.К., Дмитрик О.О., Ісаєва А.М., Котенка А.М., Заверуху І.Б., Латковську Т.А., Лукашева О.А., Монаєнка А.О., Орлюк О.П., Панфілову Д.А., Пожидаєву М.А., Токареву К.О. тощо

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Основні положення та висновки роботи, відображено

в 7 наукових публікаціях, із яких 4 – наукові статті, та 3 тезах наукових доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Наукові положення досліджені та обґрунтовані належним чином. Про це свідчить як структурна побудова рецензованої роботи, так і її зміст, а також значне коло кваліфіковано опрацьованих автором робіт вітчизняних і закордонних вчених та фахівців. Ґрунтовний аналіз поданої до захисту роботи засвідчує, що здобувач ретельно проаналізував наукову літературу, нормативно-правові акти, судову практику, перспективне законодавство, досвід інших держав. Достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується відповідними публікаціями у фахових українських та зарубіжних наукових виданнях, а також оприлюдненням отриманих результатів дослідження на науково-практичних конференціях й інших наукових заходах.

Дисертації логічно структурована. Робота складається зі вступу, двох розділів, що містять 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Перший розділ дисертації присвячено еволюції фінансово-правового регулювання платіжних систем в Україні. Платіжна система розглядається як об'єкт фінансово-правового регулювання, визначено основні етапи та механізми правової регламентації роботи платіжних систем в Україні. А.С. Ковальчук справедливо вказує, що формування цілісної теорії фінансово-правового регулювання платіжних систем ще не завершено. Одним з багатьох фундаментальних завдань побудови дієвого механізму правового регулювання суспільних відносин, які пов'язані з організацією та функціонуванням платіжних систем є визначення поняття «платіжна система», розумінню якого притаманний плюралізм підходів. Власний погляд на поняття «платіжна система» винесено на захист. Погоджуємося, що прийняття Закону України «Про платіжні послуги» змістило акцент у розумінні сутності поняття «платіжна система» зі здійснення переказу коштів на виконання платіжних операцій, які розуміються як будь-яке внесення,

переказ або зняття коштів незалежно від правовідносин між платником і отримувачем, які є підставою для цього.

Аналіз чинного законодавства України дозволив виділити трьох основних груп суб'єктів, що уособлюють спрямованість та змістовність самого правового регулювання платіжних систем. До першої групи входять органи державної влади, а також їх посадових осіб. Другої групи входять суб'єкти платіжних систем за виключенням користувачів платіжних послуг. Третя група охоплює усіх без виключення осіб, які потребують провадження в їх інтересах відповідних платіжних операцій. За своєю сутністю така група суб'єктів є користувачами (споживачами, отримувачами) платіжних послуг та може бути диференційована в залежності від специфіки своєї дотичності до здійснюваних платіжних операцій (ініціатор переказу, отримувач коштів, власник електронних грошей тощо).

У другому розділі «Фінансово-правові засади функціонування платіжних систем в окремих сферах публічних фінансів» логічно досліджуються правові засади утворення системи електронних платежів Національного банку України, правове регулювання електронних платіжних сервісів Державної казначейської служби України, а також особливості фінансово-правового регулювання розрахунково-касового обслуговування банками бюджетних коштів та коштів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Дисертантка зазначає про відсутність класифікації платіжних систем в залежності від такого чинника як державна легітимация платіжних сервісів. Такі альтернативні платіжні сервіси в основному досліджуються з позицій незаконної економічної діяльності, тоді як ресурси, якими вони оперують є доволі значними, а відтак треба вивчати їх досвід та порушувати питання про пошуки шляхів їх залучення в сферу офіційної економіки, визначати умови легалізації, можливо навіть через податкову амністію по отриманим доходам.

Цікавим та ґрунтовним є аналіз Державної казначейської служби України як учасника СЕП НБУ. Разом із тим, зазначається, що Державна

казначейська служба України у своїй діяльності як учасника платіжного ринку спирається не тільки на СЕП НБУ, але також використовує внутрішню платіжну систему казначейства й забезпечує функціонування таких електронних сервісів, як система дистанційного обслуговування клієнтів ДКСУ з використанням програмно-технічного комплексу «Клієнт казначейства – Казначейство», система подання електронної звітності клієнтами Казначейства АС «Є-Звітність», запроваджено експлуатацію іншого програмного забезпечення.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням механізму фінансово-правового регулювання платіжних систем в Україні після прийняття й введення в дію нового законодавства про платіжні послуги. Можна відзначити такі концептуальні висновки і теоретико-нормативні конструкції, що містять елементи наукової новизни та є вагомим внеском у науку та правозастосовну діяльність: запропоновано підхід до розгляду поняття «платіжна система» як своєрідної правової форми, зміст якої висвітлюється через її складові елементи, а сутність розкривається за допомогою позначення основної функції – надання платіжних послуг; сформульовано в контексті ідентифікації суб'єктів платіжної інфраструктури авторське визначення платіжної системи як персоніфікованої організаційно-правової форми діяльності з надання платіжних послуг; вказано на зміну акценту в розумінні сутності поняття «платіжна система» зі здійснення переказу коштів (як було раніше) на виконання платіжних операцій (новий підхід) в перебігу оновлення національного законодавства України в сфері надання платіжних послуг; висловлені заперечення з точки зору публічного інтересу щодо використання електронних грошей при сплаті податків та зборів, так як їх зобов'язальна правова природа не дозволяє вважати таку операцію належним виконанням відповідного податкового обов'язку.

Окрім зазначених вище положень, у роботі містяться й інші висновки і рекомендації, що в сукупності забезпечують належний ступінь наукової новизни дисертації.

Надаючи загальну схвальну оцінку рецензованої роботи, вважаємо за потрібне вказати на окремі висновки, що, на наш погляд, потребують уточнення чи додаткової аргументації/

У дисертації слушно порушується питання про персоніфікацію та ідентифікацію платіжних систем. В авторському визначенні поняття «платіжна система» ознака, що пов'язана з конкретизацією особистості надавача платіжних послуг відіграє важливу роль. Зазвичай в правовій науці персоніфікація та ідентифікація розглядаються як окремі ознаки суб'єкта права. В тексті роботи такі терміни хоча активно й використовуються в контексті індивідуалізації учасників правовідносин, що пов'язані з наданням платіжних послуг, але авторкою не здійснено їх зіставлення та не наведено відповідні визначення, що ускладнює їх правильне сприйняття.

Дисертантка розглянула проблему функціонування систем альтернативних грошових переказів (САГП). Слушно констатовано, що вони мають різні назви, форми прояву та механізми функціонування, використовують нестандартні для офіційних каналів методи розрахунків: взаємозаліки, грошові кур'єри, міжнародні безтоварні платежі, прості зворотні угоди, а за останні роки поширилася практика використання для такої мети криптовалют та різноманітних Інтернет-сервісів, у тому числі засобів електронної комерції. Одним з використаних дисертанткою джерел, що висвітлює діяльність САГП є офіційна доповідь FATF про роль хавали та подібних їй сервісів для відмивання грошей та фінансування тероризму. Але на жаль робота не містить інформації про функціонування таких неофіційних систем альтернативних розрахунків в Україні, а це є доцільним з огляду на тематику роботи.

Дисертацію збагатив би аналіз особливостей організації функціонування внутрішньої платіжної системи ДКС України та внутрішньобанківських

платіжних систем, їх зіставлення. І якщо ВПС ДКС України отримала свою загальну оцінку, то внутрішньобанківські платіжні системи фактично випали з поля зору дисертантки. Аналогічне зауваження, хоча і меншою мірою, можна висловити й стосовно небанківських «платіжних систем».

Надаючи загальну схвальну оцінку рецензованої роботи, вважаємо за потрібне вказати на окремі висновки, що, на наш погляд, потребують уточнення чи додаткової аргументації:

У дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації. Всі положення, які винесено на захист, мають наукову новизну, їх рівень («вперше», «удосконалено», «набули подальшого розвитку») визначено достатньо і коректно.

Логіко-структурна побудова дисертації демонструє належне володіння здобувачем методологією наукового дослідження, забезпечує доступність сприйняття викладеного матеріалу. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам для такого роду робіт.

Тема дисертаційного дослідження є актуальною і відповідає пріоритетним напрямкам державної політики України та науковим програмам національного значення. Тема і зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 081 «Право».

Викладені зауваження мають уточнюючий, доповнюючий чи дискусійний характер, вони покликані стимулювати подальший авторський пошук у відповідній проблематиці та не мають істотного впливу на загальну позитивну оцінку дисертації. Отже, зважаючи на викладене, вважаємо, що дисертаційне дослідження на тему «Фінансово-правове регулювання платіжних систем в Україні», яке підготовлено за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, і автор дисертації – Ковальчук Анастасія Сергіївна, заслуговує

присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доцент, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри фінансового права
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

Артем КОТЕНКО

Підпис *Котенко А.*
Засвідчую *А*
Нач.ВК *06. 02. 2024*

